

„Protagora“

Udruga za zaštitu prava ireligioznih osoba
i promicanje ireligioznog poimanja svijeta

***Prezentacija rezultata projekta
„Analiza osnovnoškolskih udžbenika, čitanki i
radnih bilježnica u pogledu zastupljenosti i
uloge religijskih sadržaja“***

Zagreb, travanj 2016.

O projektu

- osmišljen u krugu članova Udruge „Protagora“
- proveden tijekom druge polovice 2015. i prvog tromjesečja 2016. godine
- 23 recenzenta
- udžbenici, čitanke i radne bilježnice = izdanja
- prva faza – recenzija pojedinačnih izdanja
- druga faza - analiza nalaza po predmetima
- treća faza - sinteza zaključaka
- ograničenja - financije (od države u 10 godina 0,00 Kuna!)
 - kupovina svih izdanja nije bila opcija
 - potpuna dobrovoljnost sudjelovanja
 - bez ikakvih, makar i simboličnih, materijalnih naknada za trud, vrijeme i znanje
 - izvor analiziranih izdanja – posudba na sto načina!

1. Predmet:		2. Razred:		
3. Naslov udžbenika:				
4. Autor(i/ice) udžbenika:				
5. ID recenzenta:		6. Izdavač:		
7. Godina prvog izdanja:		8. Godina izdanja:		
9. ISBN:				
Ćitat spornog odlomka:		Stranica:	Klasifikacija:	Napomena:

Udžbenik proučio / proučila (recenzent): _____

Ciljevi projekta

- utvrditi **zastupljenost** religijskih sadržaja u izdanjima za OŠ
- procijeniti potencijalnu ulogu i posljedice koju religijski sadržaji imaju ili mogu imati na populaciju djece od **7 do 14 godina** starosti imajući u vidu njihove spoznajne sposobnosti te poimanje svijeta u kojem žive
- procijeniti **dugoročne posljedice** koje indoktrinacija djece ima i može imati na njihov svestrani dugoročni razvoj, odrastanje, formiranje njihovih ličnosti, kao i sveukupni razvoj društva
- utvrditi **sukladnost** religijski orijentiranih sadržaja sa ciljevima i ishodima procesa edukacije prihvaćenim od nacionalnih i međunarodnih institucija, kao i ustavno prihvaćenim društvenim vrednotama

Relevantnost

- obrađena 162 izdanja
- Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za šk. god. 2014./2015. – 1223 izdanja
- što nismo obradili?
 - izdanja za učenike s posebnim obrazovnim potrebama
 - izdanja za slijepe
 - izdanja za strane jezike - osim engleskog
 - izdanja za nacionalne manjine
 - izdanja za Matematiku, Geografiju, Likovni, Tehničku kulturu, Informatiku, Fiziku, Kemiju
 - izdanja za Vjeronauk!!!

	postotak obrade	broj izdanja	obrađeno
ukupno izdanja u Katalogu	13,25	1223	162
naša tri izdavača ukupno od I do VIII razreda	21,09	768	162
obrađenih 7 predmeta ukupno od I do VIII razreda	48,65	333	162
naša tri izdavača u obrađenih 7 predmeta	53,47	303	162

- što jesmo obradili?

- Biologija
- Engleski jezik
- Glazbena kultura (minorno)
- Hrvatski jezik
- Povijest
- Priroda
- Priroda i društvo

- **ovi predmeti** zastupljeni sa 333 izdanja od I do VIII razreda

- **Alfa, Profil, Školska knjiga** – zastupljeni sa 303 izdanja

- 132 od 162 analizirana izdanja iz 2013. (46) i 2014. (86) – 81,48%

- dvije vrste nalaza

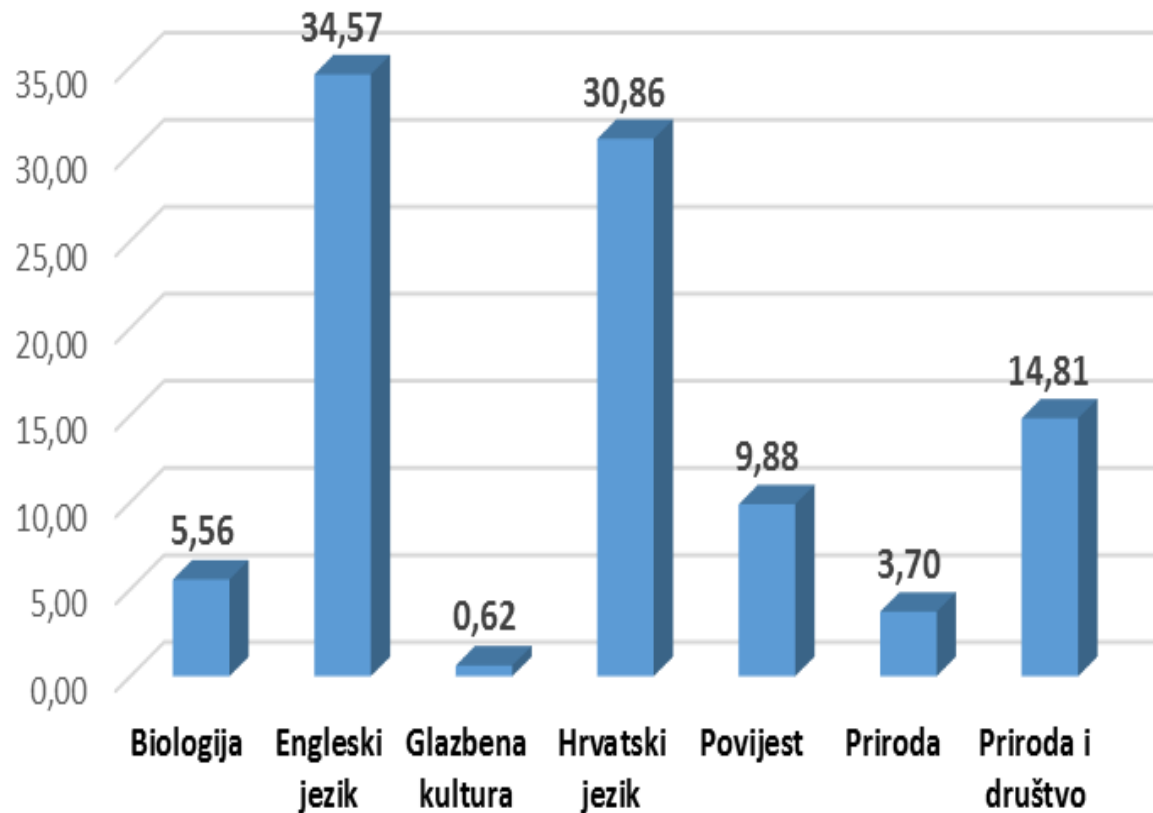
- nalazi kvantitativnog karaktera – **brojčani pokazatelji** koji već sami za sebe upečatljivo govore o stanju obrazovnog procesa u Hrvatskoj u pogledu involviranosti religijskih sadržaja
- nalazi kvalitativnog karaktera - rezultat primjene metode **analize sadržaja** dostupnih obrazovnih izdanja

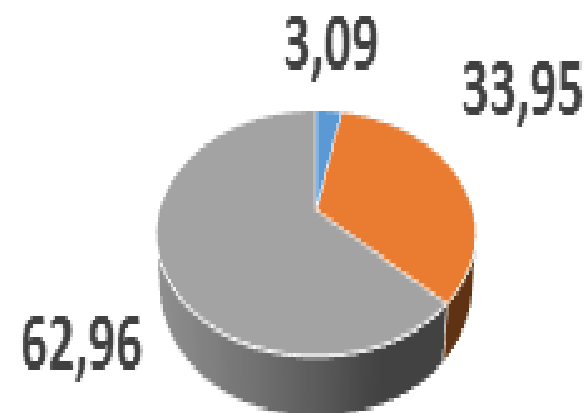
Kvantitativni pokazatelji

	Biologija		Engleski jezik		Glazbena kultura		Hrvatski jezik		Povijest		Priroda		Priroda i društvo		Total		
Udžbenici	5		29		1		36		8		3		14		96		
Sporno	1	20,00	26	89,66	1	100,00	30	83,33	5	62,50	2	66,67	9	64,29	74	77,08	
Nesporno	4	80,00	3	10,34	0	0,00	6	16,67	3	37,50	1	33,33	5	35,71	22	22,92	
Radne bilježnice	4		27		0		14		8		3		10		66		
Sporno	0	0,00	17	62,96	0	0,00	3	21,43	2	25,00	2	66,67	5	50,00	29	43,94	
Nesporno	4	100,00	10	37,04	0	0,00	11	78,57	6	75,00	1	33,33	5	50,00	37	56,06	
Ukupno	9		56		1		50		16		6		24		162		
Sporno	1	11,11	43	76,79	1	100,00	33	66,00	7	43,75	4	66,67	14	58,33	103	63,58	
Nesporno	8	88,89	13	23,21	0	0,00	17	34,00	9	56,25	2	33,33	10	41,67	59	36,42	
	Biologija		Engleski jezik		Glazbena kultura		Hrvatski jezik		Povijest		Priroda		Priroda i društvo		Total		
Alfa	1		0		1		0		0		0		3		5		3,09
Sporno	1	100,00	0	0,00	1	100,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	100,00	5	100,00	
Nesporno	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	
Profil	4		21		0		14		8		2		6		55		33,95
Sporno	0	0,00	21	100,00	0	0,00	9	64,29	5	62,50	0	0,00	5	83,33	40	72,73	
Nesporno	4	100,00	0	0,00	0	0,00	5	35,71	3	37,50	2	100,00	1	16,67	15	27,27	
Školska knjiga	4		35		0		36		8		4		15		102		62,96
Sporno	0	0,00	23	65,71	0	0,00	24	66,67	2	25,00	4	100,00	6	40,00	59	57,84	
Nesporno	4	100,00	12	34,29	0	0,00	12	33,33	6	75,00	0	0,00	9	60,00	43	42,16	
	Biologija		Engleski jezik		Glazbena kultura		Hrvatski jezik		Povijest		Priroda		Priroda i društvo				
Kontrolni	9	5,56	56	34,57	1	0,62	50	30,86	16	9,88	6	3,70	24	14,81	162		

Zastupljenost po predmetima

Zastupljenost izdavača

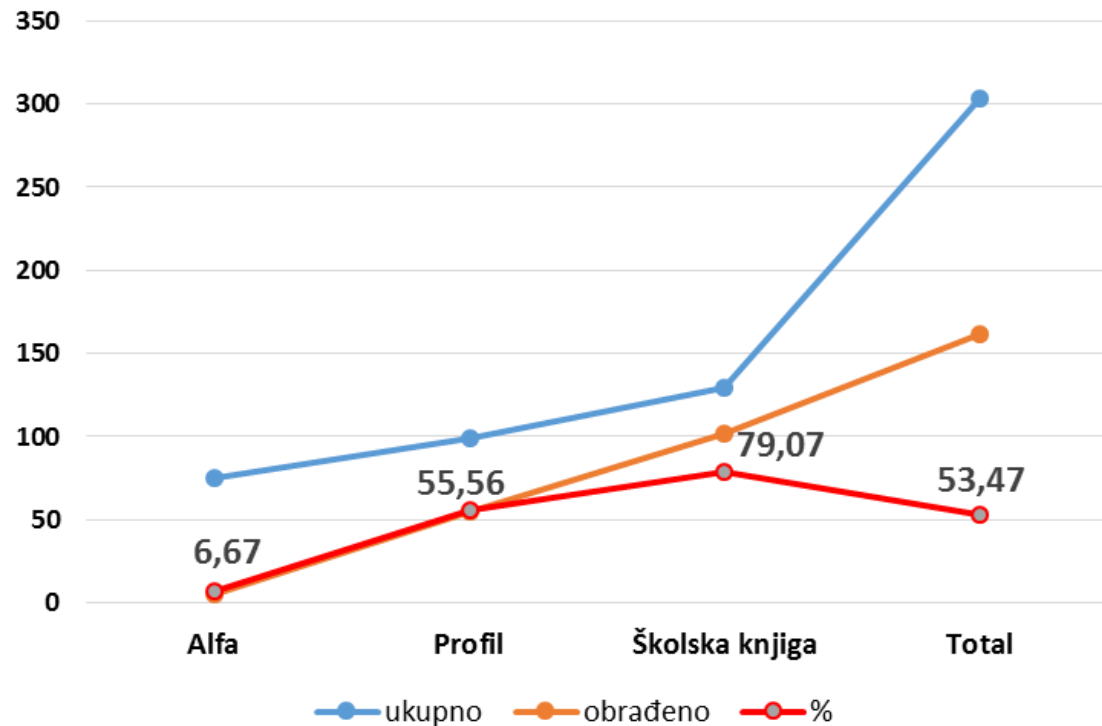

■ Alfa ■ Profil ■ Školska knjiga

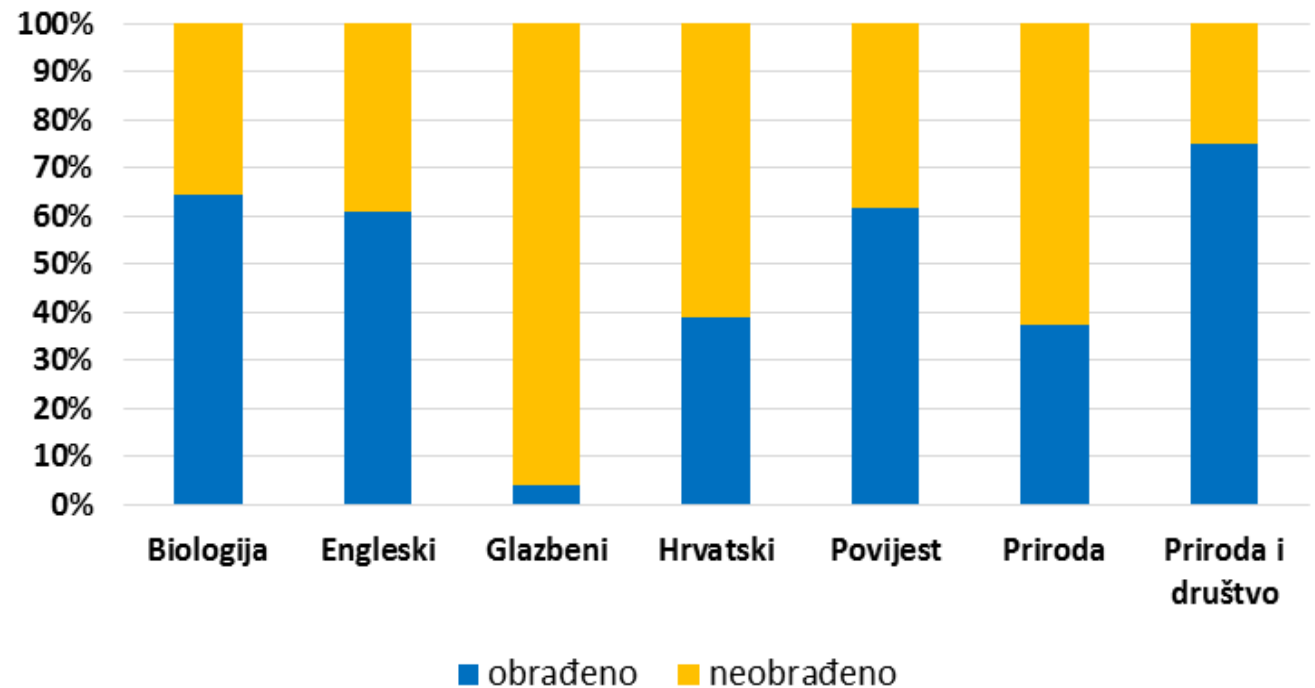
	<i>ukupno</i>	<i>obrađeno</i>	<i>%</i>
<i>Alfa</i>	75	5	6,67
<i>Profil</i>	99	55	55,56
<i>Školska knjiga</i>	129	102	79,07
<i>Total</i>	303	162	53,47

	<i>obrađeno</i>	<i>neobrađeno</i>	<i>ukupno</i>
Biologija	9	5	14
Engleski	56	36	92
Glazbeni	1	23	24
Hrvatski	50	79	129
Povijest	16	10	26
Priroda	6	10	16
Priroda i društvo	24	8	32

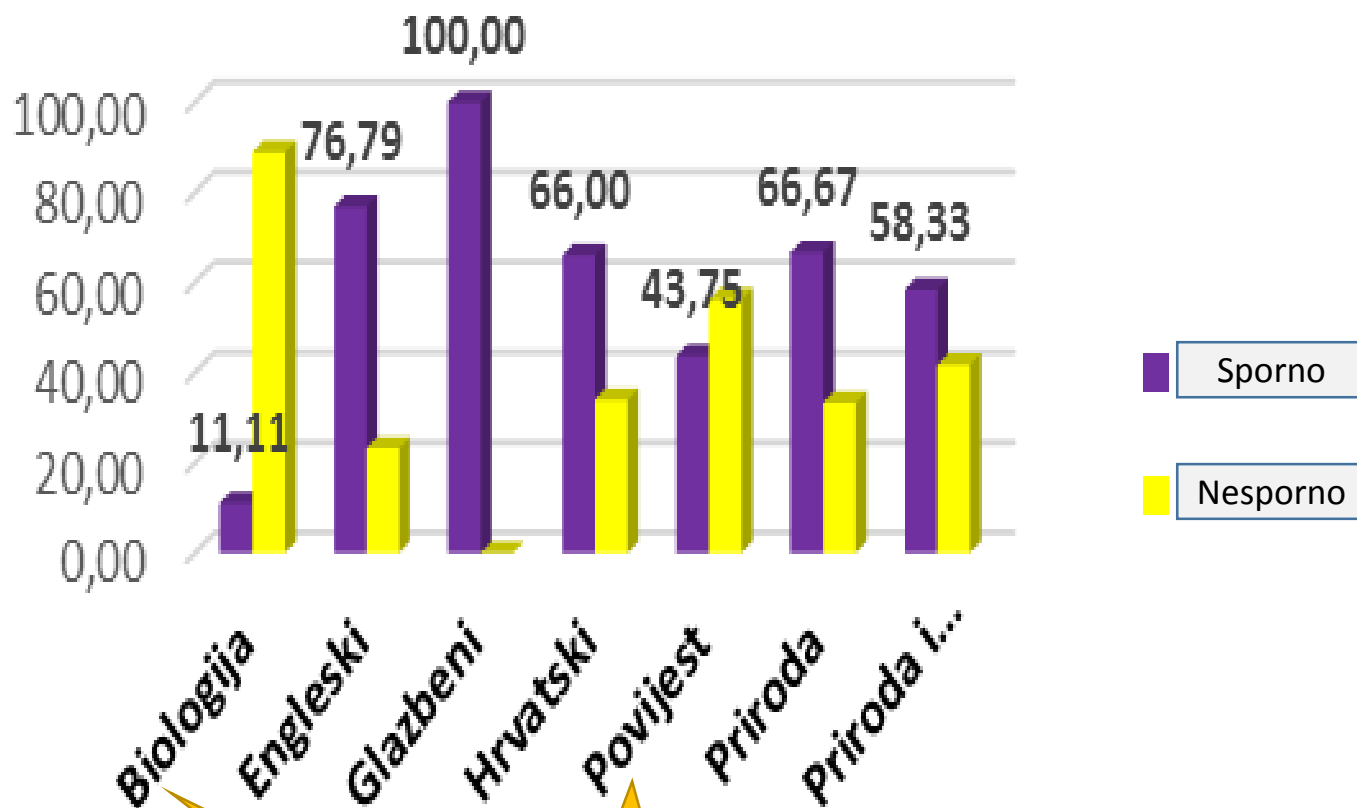
Struktura pokrivenosti

Obrađenost po predmetima

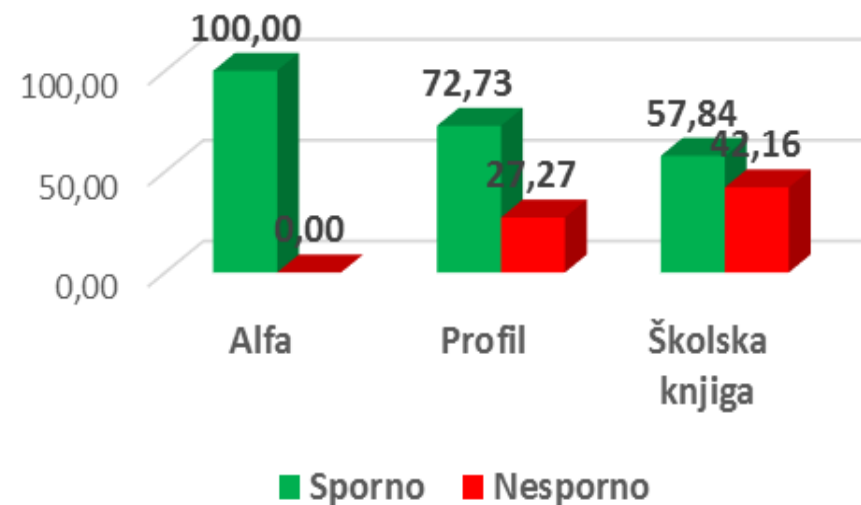
Sporno - nesporno po predmetima

Dva predmeta u „pozitivi” (sic!)

Što ako bi bilo 303, 333, 768, 1223.....?

Sporno - nesporno po izdavačima

Knjiga i dalje na školskim klupama Skandalozni udžbenik: devetogodišnju djecu uče **razliku između lijepe i ružne djevojčice** 31.03.201 Izdavač Alfa „Ako je to povučeno u izdanju za 2015., nejasno je zašto u Alfi još uvijek prodaju ono koje je povučeno? Nepunih sat vremena prije nego je snimljen razgovor s urednicom knjige u Alfinoj knjižari su nam prodali izdanje sa spornim sadržajem. „...ali evo, spremni smo izaći u susret i napraviti zamjenu **ukoliko netko smatra da je to potrebno...(!?)**”, dodaje urednica u izdavačkoj kući Alfa.

Kvalitativni pokazatelji

Anti znanstvenost

81

- izbor djela iz glazbene umjetnosti i objašnjenje uvjeta njihovog nastanka

92

- poezija kao i duhovnost – samo u vezi sa **religijskim osjećajem i religijskim temama**

170

- o sustavu računanja vremena samo u skladu s kršćanskom tradicijom

171

- činjenica Isusovog rođenja kao **znanstveni fakt**, a Marija, Josip, Duh sveti prezentirani kao **povijesni entiteti**

178

- postojanje Isusa Krista i istinitost kršćanske vjere su činjenice, a o svemu ostalom se može razgovarati kao o lijepim pričama i literarnom nasljeđu različitih civilizacija!

9, 133

- **dobro, moral, ljudska nesebičnost** kao kategorije postoje samo u okviru religijskog poimanja svijeta, a sveci zaštitnici se nameću kao moralni uzori

95

- od učenika se traži da **izaberu nekog sveca i prezentiraju njegovo djelo!** ... a ne nekog od priznatih znanstvenika, zaslužnih javnih osoba, humanista

- empatija samo prema pripadnicima vlastite grupe i istomišljenicima

- ni riječi o znanstveno dokazanoj sposobnosti ljudske vrste i njenih pripadnika da razvijaju **moralne i humanističke vrijednosti neovisno od utjecaja božanstava**

92, 96

- tko ne vjeruje u stvoritelja nema bogatstvo života, moralne temelje, i žrtva je praznine!

Reform Religious Education – National Secular Society „We would therefore like to see **religious education**

replaced with a new programme of study that allows pupils to take a **more objective and religiously neutral approach** to the **consideration of moral and ethical issues.**“

100

- znanstveni um je nesposoban "sići u srce bližnjeg"!

100

- sugerira učenicima da je emancipiranost od božanstva zlo, i da je **najveća vrlina upravo neemancipiranost?**

- o studijama koje ukazuju da religijski osjećaji mogu djelovati upravo na **nedostatak suosjećanja prema bližnjima** nema ni govora

- **nema primjera dobrih djela** koje su činili i čine humanisti, ljudi koji se ne deklariraju kao vjernici, niti dobro koje čine povezuju sa svojom religijom

186

- nema ni govora o „**religijskim crnim točkama**” u religijskim knjigama i doktrinama kao i religijskoj praksi

- ne spominju se **zločini** koje su činile svjetovne vlasti potaknute višestoljetnom religijskom indoktrinacijom

92

- potraga za temeljnim egzistencijalnim pitanjima na koja se još uvijek traže odgovori, i **koliko u tome pomaže religija, a koliko znanost?**

195

- do pred kraj ne spominju znanstveno potvrđenu i dokazanu **teoriju evolucije** te njenu ulogu u nastanku i razvoju čovjeka i živih bića

‘When some people contend that the theory of evolution is on the same footing as the religious belief in creationism, they are attacking head-on two essential instruments of the Council of Europe: the separation of church and state, as the guarantor of equality for all before the law and of religious and cultural freedom; and the school, as the place for rational learning and for an unfettered intellectual and spiritual development and as a space for tolerance and for multi-ethnic and multi-religious interaction.’
 Maria Manula de Melo,
 Parliamentary Assembly,
 Council of Europe, 4 October 2007)

5

- stav da **život osobe započinje začecem**, odnosno da čovjekov životni ciklus započinje začecem, kao činjenica o kojoj je postignut konsenzus

170

- kršćanska (katolička) religija jest dokazana povijesna zbilja i istina utemeljena na vjerodostojnim znanstvenim dokazima

94, 170

- sve ostale religije su **neutemeljene** na stvarnosti, njihove tekstove se tretira kao staru književnost, mitove i legende, kulturološke različitosti

188

- čvrste stavove i osude zločina u NDH moguće je naći u udžbenicima samo kada se radi o „**našim**” **žrtvama**

219,
223

- NDH se u pravilu spominje u toliko **neutralnom tonu** da ostaje potpuno nejasno što je ona zapravo predstavljala
- nema informacija o važnoj ulozi katoličke crkve u **razvoju europskog nacizma i fašizma**, i podršci koju je pružala nakon njihove propasti

Anti društvenost

- (Ne)jednakost i diskriminacija

14

- manifestiranje religijskog opredjeljenja kao **ključne odrednice obitelji**

7

- „**ukalupljivanje**” normalne obitelji koja razdragano pjeva božićne pjesme

28, 43

- doba vjerskih blagdana uvijek u kontekstu slavlja, veselja, dobrog jela, pjevanja pjesama, duhovnog i materijalnog izobilja...

- ...kao kontrapunkt izbjegavanju spominjanja **vjerski motiviranih zločina**

10, 11

- osim katoličkih blagdana nema ni spomena bilo kojih blagdana drugih vjeroispovijesti, osim generalno

91

- nema ni državnih praznika osim izuzetno

- nema spomena velikog broja praznika prepoznatih od UN-a i većine razvijenih i demokratskih država

43,114

- pristup obrazovnom procesu kao da su **svi učenici katolici....!**

82

- što znači zadatak svoj djeci da izrade svoje jaslice u okviru nastave Hrvatskog jezika?

84

- što se želi reći kada se govori o „Hrvatskom Božiću“?

- razlikovanje čak i unutar iste konfesije diferencirajući hrvatske specifičnosti
- **linija poistovjećivanja** - narod, svi građani koji žive u Hrvatskoj, hrvatska nacija, katolička vjera!
- druge vjere i uvjerenja su **marginalno** spomenute, njihovi pripadnici - također hrvatski građani - još marginalnije, ateisti nikako!
- stav da imamo pravo poštivati svoju vjeru, vrlo malo o tome da treba poštivati i druge vjere, a još manje da treba **poštivati sve ljude**
- prehrambene navike i isključivosti jedino u kontekstu pripadnosti drugim religijama
- upotreba pojmova „**mi**“ i „**svi**“

- Ravnopravnost spolova

- koja je **prikrivena svrha** ucjepljivanja stava da život osobe započinje začecem?
- obrada teme o budućim zanimanjima na način da se postavlja pitanje: **što sve mogu biti dječaci**, ali ne i isto pitanje za djevojčice!
- ni traga prezentiranju ideje da zapravo i jedni i drugi u modernom društvu zapravo mogu biti sve što požele ovisno o svojim sposobnostima i trudu

209

220

14, 202

223

151

- Prirodna, društvena i mentalna ekologija

- bezočno prisvajanje ekoloških stremljenja
- i kroz ekologiju se nastoji „prošvercati” religijski svjetonazor nametanjem tzv. 10 ekoloških zapovijedi
- implicira se potpuno neutemeljeno i neznanstveno da je **bog dao ljudima planet Zemlju** sa njenim resursima

- Mirotvorstvo

- prezentiraju se stavovi kakve ne volimo da drugi zauzimaju prema nama

- Individualni i društveni razvoj

- pjesmica koja govori da se **za domovinu gine i proljeva krv**, a pisana je iz perspektive djeteta!!!
- neprimjereno i pretjerano asociranje na rat, na žrtvu za više ciljeve
- nekritičko domoljublje, čak i u svojoj metastaziranoj razini, **postaje pozitivno!**
- što znači i kako se može tumačiti zahtjev da djeca napišu kome će sve čestitati vjerske blagdane i od koga će primiti čestitke? **samodenunciranje!?**

Članak 29.

Konvencija o pravima djeteta.....1. odgoj i obrazovanje djeteta treba usmjeriti prema:

- a) **razvoju osobnosti, talenata i najviših potencijala duševnih i tjelesnih sposobnosti ...**
- b) **razvoju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda....**
- c) **...njegovu kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrednota zemlje....i civilizacija drugačijih od njegove...**
- d) **...život u slobodnom društvu u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, jednakosti/ravnopravnosti među spolovima i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama...**

89

89

216

141

106

• Odvojenost crkve i države

- potpuno cenzuriranje mogućnosti bilo kakve **negativne konotacije ili kritičkog promišljanja vjere, religije i uloge crkve u modernom (?) društvu**
- primjer Galileo Galileia koji se odrekao svog učenja! Giordano Bruno???
- što znači insistiranje na tome da je čovjek od krvi i mesa, Papa, blagoslovio grudu hrvatskog tla!?!...
- ...kako protumačiti insistiranje na zadatku da djeca **napišu molitvu** koju će pročitati članovima obitelji!?
- traženje od učenika da oboje zgrade koje se nalaze u njihovom selu i na kojoj se strani svijeta nalaze pri čemu se **redovno kao znameniti objekti spominju jedino crkve!**?
- zemljovid brežuljkastih krajeva - primjer sjeverni dio Hrvatske - spominje se samo **svetište Majke Božje Bistričke**

209

87

114

150,
201

209

Jesu li to Grinch ili Baba Roga **sakrili**
ustavne vrednote !?

...jednakost...ravnopravnost
spolova...nacionalna
ravnopravnost...poštivanje prava
čovjeka...sloboda mišljenja...sloboda
vjeroispovijesti...

Anti političnost

202

- perpetuiranje vrijednosne **podjele na ruralni i urbani dio** i društvenih prijepora na relaciji grad – selo, „građani(!?)” – seljaci
- poistovjećivanje građana sa **jednom nacijom i vjerom** temelj političke podjele kada djeca postanu politički „osviještena“ bića
- negiranje postojanja drugih vjera i njihovih pripadnika, ljudi koji nisu vjerski opredijeljeni, kao **temelj za političku diskriminaciju**
- pripadnike drugih religija i ateiste, kao bezbožne nevjernike, pogane i barbare, treba privesti pravoj i jedinoj vjeri na bilo koji način...
- ...ili barem na apsolutni minimum smanjiti njihovu prepoznatljivost u društvu
- u domeni političkog procesa se ne smatra spornom nametanje teze u sustavu obrazovanja da je **smisao života moguć samo u otkrivanju i pronalaženju boga**

94

Kuda nestadoše odredbe „Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi” koje pod Ciljevima navode: „... Odgajati i obrazovati učenika u skladu s **općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva...**”

Zaključci

- politikantsko kunktatorstvo **stvara diskriminaciju** unutar obrazovnog sustava i time se promiče porast diskriminacije u društvu
- postajemo opasni za sve različitosti, a **razina empatije prema različitostima pada**
- „putevima kojima smo nekoć hodili i hodamo“ ...„**proždiremo kao kanibali budućnost naše djece**“
- **u ime obrane nacije, religije, „vječnih istina“** dozvoljena čak i agresija prema drugačije mislećim pripadnicima društva
- „mantranje“ o vjeri, svecima, djevicama i čudima **usred građanske sekularne države i škole**
- onemogućuje se **svestrani razvoj** mladih ljudi usmjeren potrebama budućnosti
- pedagozi, znanstvenici i „znanstvenici“ **opslužuju najkonzervativnija i najrigidnija društvena nastojanja**
- **bagateliziranje znanstvenog diskursa** u procesu edukacije, a znanost je sluškinja religiji
- djecu se uči u „znanstveno“ utemeljenim predmetima da se **molitve ostvaruju i sveci ispunjavaju želje!**
- zagađivanje edukacijskog procesa religijskim dogmama **predradnja za buduće zagađivanje pravnog poretka**

KOMPARATIVNA
ANALIZA KURIKULUMA
ZA RELIGIJSKO
OBRAZOVANJE:
PRIMJER ČETIRI
KATOLIČKE ZEMLJE
(Hrvatska, Irska,
Austrija i Slovenija) -
Ankica Marinović
Bobinac, Institut za
društvena istraživanja,
Zagreb (2007.)
„...Takvom obavezno-
izbornom predmetu kao
što je vjeronauk u
osnovnoj školi **nije
predviđen
alternativni
predmet.** Religijski se
sadržaji, osim kroz
vjeronauk, **posreduju
i kroz neke druge
predmete: povijest,
geografiju,
književnost i
umjetnost.“**

- mlade glave se inficiraju religijskim dogmama u doba kada su **najosjetljivije**
- **udar na ustavno proklamiranu jednakost** građana Hrvatske i zabranu diskriminacije
- o ustavnom načelu odvojenosti države i crkve u obrazovnom sustavu više **nema ni govora**
- dobar dio ustavnih vrednota je **mrtvo slovo na papiru**
- jasna religijsko-politička platforma koja **prejudicira sve odgovore u korist religije**
- ako je ljudsko znanje inferiorno vjeri tada je **škola nepotrebna i uzaludna**
- nepostojanje **sustavnog razvijanja sposobnosti** učenika
- destimuliranje **kritičkog razmišljanja**
- učenike se uči **što da misle**, umjesto da ih se uči **kako se razmišlja!**
- mnogi **predmeti su rezervni položaj indoktrinacije djece** religijom
- čeka li nas **spajanje Hrvatskog jezika, Povijesti, Prirode i društva sa Vjeronaukom u jedan predmet!?**
- osjećaj različitosti i krivnje inducira **potrebu za prijetvornošću**
- suzbija se **shvaćanje djece o vlastitoj vrijednosti** i uskraćuje mogućnost razvoja samopoštovanja i poštovanja drugih

117,
118

„State schools should be capable of providing all students with an education that allows them to gain sufficient knowledge and to **develop an open and critical mind where religions and other philosophies of life are concerned**. The **approach should be neutral**, with **high-quality teaching**, and it should be integrated into a general and intercultural education that is itself of a high standard.” TEACHING ABOUT RELIGIONS IN EUROPEAN SCHOOL SYSTEM Policy Issues and Trends iz 2009., napravljen za NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe. Autorica je Luce Pépin

- društveno i individualno licemjerje (znanost naprijed, religija dva milenija unatrag, kvaliteta života društva u srednji vijek), a **mi si tepamo da znamo najbolje za svoju djecu!**
- pitanje kurikuluma i procesa odobravanja udžbenika
- u praksi ništa nas ne sprječava da izabiremo najgore udžbenike
- kao dokazane istine **serviraju se nedokazane i nedokazive teze**
- izbjegavanje osude aktivnosti NDH **plodno tlo za relativizaciju zločina te rehabilitaciju fašizma i ustaškog pokreta**
- okamenjuju se korijeni za **svjetonazorsku i političku podjelu**
- hoćemo li zametke proglasiti nacionalnim dobrom kada stvorimo još 10-15 generacija mladih ljudi koje smo indoktrinirali!?
- osakaćivanje, dresura ličnosti, stvaranje mentalnih invalida i/ili religijsko kondicioniranje **počinje ne bez namjere upravo u djetinjoj dobi!**
- je li slučajno da veliki broj religija insistira upravo na onoj čuvenoj – **pustite malene k meni!**

TEACHING ABOUT RELIGIONS IN EUROPEAN SCHOOL SYSTEM (Luce Pepin):"children must receive tuition that takes account of **religious and philosophical diversity...."**

Prijedlozi

- osnažiti **znanstvenost** obrazovnih materijala
- osnažiti **humanističku komponentu** obrazovnog procesa
- stimulirati **kritički pristup** izučavanja obrazovne materije (aktivna rasprava, analiza i sinteza)
- revidirati pristup **izgradnji osobnog građanskog morala i odgovornosti**
- nastavni materijali trebaju **stimulirati raspravu, kritičko razmišljanje** te podržavati **jednakost, ravnopravnost, toleranciju i sekularnost**
- sustavno razvijati **povjerenje u individualne sposobnosti i odgovornosti** kod djece
- jasni kriteriji u **kurikulum i proces odobravanja udžbenika**
- pokrenuti proces **podizanja kvalitete i sposobnosti nastavnika**
- uvesti **Građanski odgoj**
- uvesti **Religijsku kulturu**
- nastavu Vjeronauka **vratiti u Župne urede**
- pristupiti **temeljitoj analizi sadržaja obrazovnih materijala...!**

Europsko istraživanje provedeno 2009. među učenicima u dobi 14-16 godina, pokazalo je da **žele u školama učiti o različitim religijama, a ne samo o jednoj (dominantnoj)**. Pravi izazov obrazovanja u EU je učiti djecu „**povijest i filozofiju glavnih religija na objektivan i neutralan način**“, kao što je i propagirano u dokumentima EU.

Hvala na pažnji!

5 poslije 12 je za raspravu ...!